

Besenyi Vendel

EGY EGYKOR VOLT ÉS ELFELEDETT ISKOLA

Bevezetés

A 31-es főútvonalon Jászberényből Nagykáta felé utazva, a várostól mintegy 5 km-es távolságban az egykori Borpincét elhagyva az út bal oldalán egy viszonylag nagy kiterjedésű területen épületcsoportot láthatunk, amely gazdasági major lakóépületekkel, istállókkal, magtárral, víztoronnyal, műhelyekkel és egyéb kiszolgáló létesítményekkel. A város lakossága ezt a területet tangazdaságnak nevezi még manapság is. Ez a major és a körülötte lévő 210 kh földterület 1896 és 1977 között a mezőgazdasági szakoktatás céljait szolgálta. 1896-tól 1944-ig a tanügyi épületek is itt voltak. Itt folyt az elméleti és gyakorlati oktatás. A tantestület és az igazgató is itt lakott.

Az 1944-ben átvonuló front következtében a tanügyi épületek és a tanári lakások elpusztultak, így a háború után az elméleti oktatás a városban folyt az egykori méntelepen, a tanulók pedig a Kossuth út és Damjanich utca sarkán lévő épületben laktak. Ez az épület ma óvoda. A tangazdaság 1961-ben a Jászsági Állami Gazdaság kezelésébe került, de továbbra is a szakoktatás céljait szolgálta.

Az iskolát 1973-ban a jászapáti Mezőgazdasági Szakiskolához csatolták. Ezután még négy évig folyt oktatás Jászberényben, de 1977-ben az iskolát végleg felszámolták. Az iskola földterülete a rendszerváltás után a kárpótlások alkalmával több személy magántulajdonába került, a major pedig 2 gazdasági szervezet tulajdona.

De nézzük meg, miért, mi célból, milyen feladattal és hogyan is alapították meg őseink hosszú és küzdelmes évek után a XIX. század végén ezt az intézményt.

A mezőgazdasági szakképzés terén történt kezdeményezések

A XIX. század második felében a Jászságban, így Jászberény életében is a mezőgazdálkodás vonatkozásában minőségi változás állt be, elkezdődött a külterjes gazdálkodásból a belterjes gazdálkodásra való áttérés. Oka talán két tényezőre vezethető vissza: egyik országos, másik pedig helyi vonatkozású.

A magyar mezőgazdaság régi és elavult rendszerét alapjaiban rázta meg a tengerentúli élelmiszerimport, az „Újvilág” technológiailag elmaradott, de óriási árúbőséget biztosító termelése.

A másik ok az 1840-ben elrendelt tagosítás, melyet Jászberényben 1851 és 1853 között hajtottak végre. Ezáltal állandó helyre került a gazdálkodók földje, s ez nagyban elősegítette a tanyarendszer kialakulását. Mivel a közös legelők is kiosztásra kerültek, a tagosított föld mellé legelőt is mértek, így a nagymérvű állattartás és a pásztorélet szinte teljesen megszűnt, az állatok az istállóba szorultak, és kialakult az istállózó állattenyésztés. A szántóművelésre alkalmas területeket feltörték, a szántók aránya megnövekedett a legelőterületekkel szemben. A szarvasmarha- és a juhállomány 1869 és 1911 között minőségileg szinte teljesen kicserélődött.

A korábbi szarvasmarha-tenyésztés vezető szerepét átvette a növénytermesztés, azon belül a gabonatermesztés, de az állatok részére takarmányról is kellett gondoskodni. Az ugarterületek megszűnése a talajerő-utánpótlás érdekében szükségessé tette a szerves trágyázás alkalmazását a termelés rentábilis folytatása érdekében. Akinek a földterülete futóhomokos területre esett, gondoskodnia kellett a homok megkötéséről (fásítás, gyümölcs- és szőlőtelepítés).

A XIX. század második felében a gazdátársadalom összetételében is jelentős változás állt be, „*az egykor gazdag redemptus társadalom helyébe egy elaprózott birtokállományú mezőgazdasági réteg került*” – írta 1942-ben Fodor Ferenc.

A nyugati, illetve tengerentúli termelők árudömpingjével szemben tehetetlenek voltak a magyar gazdálkodók. Ezek a földművesek megelégedtek azzal, hogy úgy gazdálkodjanak, ahogy otthon, a szüleiknél látták. A *Jász-Kunság* című folyóirat 1868. évi január 5-i számában ez olvasható a jász földművelésről: „*beelégzik azzal, ami önkénytelenül ragad rá, s nem igen hiszi, hogy a földművelést napról napra emelni, tökélyesbíteni kell. A Jászkunság mintegy 86 négyszög mérföld földművelésre alkalmas területtel bír; s nincs egyetlen tanintézménye*”, tehát felveti a mezőgazdasági szakoktatás szükségességét.

Ezen időszakban a mezőgazdasági termelés közgazdasági viszonyai romlottak. Településünk gazdálkodói földterületük felén gabonát termeltek, a gabonáarak viszont csökkentek, így szükségessé vált a megélhetés érdekében mást is termelni. Ha a korabeli jászberényi sajtót olvassuk, megtudhatjuk, hogy foglalkoztak selyemhernyó-tenyésztéssel és méhészettel, dohány-, kender- és cukorrépa-termeléssel, valamint a futóhomokon elkezdődik a szőlő és a gyümölcsös telepítése. Ezekhez viszont az embereknek többlettudásra volt szükségük, de ahhoz is, hogy a hagyományos termelést korszerű ismeretek birtokában tudják végezni, és a fejlettebb termelési eszközöket és eljárásokat alkalmazni.

Kaunitz osztrák kancellár mondotta II. József császárnak még trónörökös korában, hogy a földműveseket meg kell tanítani a mezőgazdaságtan elemeire, oktatni kell a földművelést és az állatok tartására vonatkozó ismereteket. E tekintetben az úttörő munkát Tessedik Sámuel végezte el, aki Szarvason 1779-ben gyakorlati gazdasági ipari iskolát hozott létre. 1797-ben alapították a híres keszthelyi Georgikont, 1800-ban a nagyszentmiklósi földműves iskolát, 1818-ban a mosonmagyaróvári intézetet. 1845-ben Zeleméren (Debrecen mellett), 1846-ban Szökehalmán (Cegléd mellett) létesült földműves iskola. Az 1849 utáni időszakban csak 2 intézmény maradt fenn, a magyaróvári tanintézet és a nagyszentmiklósi iskola.

Magyarországon a dualizmus korában jelenik meg az államilag szervezett iskolarendszerben a mezőgazdasági szakismeretek terjesztése és ennek két elkülöníthető területe, a népoktatás és a szakoktatás, mindez olyan változás után, amikor a régi típusú gazdálkodás helyén a tőkés viszonyok közötti nagybirtokosi és a paraszti gazdálkodást kellett alapjaiban felépíteni.

Bagi Gábor kutatásai szerint vannak adataink arról, hogy az 1850-es években Jászberényben az elemi iskolákban mezőgazdasági alapismereteket oktattak. Így például 1857-ben Kertész Károly a tanulókat – de a lakosokat is – állatorvosi ismeretekre tanította, sőt felvette egy mezőgazdasági szakiskola létesítésének a tervét is. Ez az első említés arról, hogy városunkban mezőgazdasági alapfokú szakiskolát kellene létesíteni.

Ha a XX. század második felének helyi sajtóját nézegetjük, és a korabeli iratokat tanulmányozzuk, elég sokat lehet olvasni a jászberényi faiskoláról. Elődeinket tehát komolyan foglalkoztatta a fásítás kérdése és a gyümölcsfák telepítése. 1852-ben arról olvashatunk,

hogy az elemi iskola harmadik osztályában Laczi József tanította a növendékeket a faiskola kezelésére és az oltásra is. Tehát 1852-ben már faiskola létezett Jászberényben. A fásítás a futóhomok megkötésének egyik eszköze. A városnak a Külső Zúgónál epreskertje is volt, ennek gondozását 1862-ben Kövér András tanítóra bízták, „*mint aki a selyembogár tenyészet körül buzgólkodni szokott*”, ő tanította az iskolásoknak a selyemhernyó tenyésztését.

Az 1871. november 16-i városi közgyűlési jegyzőkönyvben olvashatjuk Körlaky Józsefnek, az elemi iskolák világi felügyelőjének jelentésében, hogy rendes fizetéssel tanítónőt alkalmaznak, aki a leányokat hetenként 4 órában kötés, varrás és konyhakertészkedésre oktatja. Ugyanakkor pedig, hogy a „*fiúgyermek a gyümölcsnemesítést eltanulhassák, az iskola mellett tágas kertet állított, s a város kertészét a tanulók rendelkezésére bocsátja*”. 1876-ban Hamza Pál (sz. 1846. Eger, – Jászberény, 1917., Hamza Dezső Ákos festőművész nagyapja) jászladányi tanítót Jászberényben megválasztják tanítónak, és rábízák a városi tancélú faiskola vezetését is. Megválasztása indoklásában többek között a következő olvasható: „... *amennyiben egyéb kellékek mellett a fanemesítés elsajátításáról felsőbb gazdasági tanintézeti bizonyítvánnyal is bírván, sőt e téren alapos ismeretének igazolásául, a tanács által már ismert, valóban figyelemre méltó önálló munkájára és egyéb, a sajtóban megjelent szakközleményeire hivatkozik.*” Hamza Pál a tanítás mellett igen aktív közéleti tevékenységet is folytatott. Ha a *Jászberény és Vidéke* korabeli hetilap számait forgatjuk, egy termékeny szakíró is ismerhetünk meg, aki írásaival igen komoly felvilágosító és ismeretterjesztő munkát végzett a futóhomok megkötése, a gyümölcs- és szőlőtelepítés elterjesztése érdekében. Az ő kezdeményezésére jött létre a Jászberényi Kereskedelmi Szőlő- és Bortermelő Egyesület 1891-ben, mely a szőlő- és bortermelők munkáját fogta össze és az érdekeiket képviselte. A szőlő- és gyümölcsstermesztésen kívül írt a talajjavítás fontosságáról és különböző közgazdasági kérdésekről is. Elismert, szakmáját értő ember lehetett, a keze alól kikerülő kisdiákok megfelelő gyakorlati ismeretek birtokába jutottak, amelyeket az életben hasznosan tudtak alkalmazni.

Ebben a korszakban alakultak az országban az önművelés célját szolgáló gazdakörök és olvasóköri körök, ahol a tagok részére szakmai ismeretterjesztő előadásokat szerveztek, a kör könyvtárába újságokat járattak, a könyvtárból pedig könyveket lehetett kölcsönözni. Konkrétan a gazdakör megalakulására nem találtam adatokat. A jászberényi közbirtokosság 1887. január 16-án „*az alakítandó gazdakör felállítására a városháza termeiben zártkörű táncestélyt rendez*” – olvassuk egy helyen. Egy másik, 1891-es híradás szerint „*a jászberényi gazdaközönség február 5-én a Pannónia termeiben egy létesítendő gazdasági olvasóköri javára zártkörű táncmulatságot szervez*”. További híradást nem találtam. Bagi Gábor kutatásai szerint a XIX. század második felében két kör működött Jászberényben, az egyiket név szerint említi: Társasági Egylet, melynek 1863-ban 87 tagja volt. A szolnoki levéltárban található kimutatás szerint a város olvasóköreit és gazdaköreit a XX. század elején alapították.

A földművelésügyi kormányzat fontos feladatának tekintette az akkor korszerű ismeretek és új eljárások megismertetését a gazdatársadalommal. Ezeket az úgynevezett vándortanítók ismertették a helyi termelőkkel. A vándortanítók különböző részterületre szakosodtak. A földművelésügyi miniszter nevezte ki őket, munkájukat a megyei mezőgazdasági egyletek szervezték, s egyben szaktanácsadók is voltak. Így például Kovács Antal 1885 júliusában méhészeti ellenőrzést végzett. Rácz Sándor vándortanító 1888. augusztus 6-a

és 19-e között a megye tanítói részére Jászberényben borászati, szőlészeti és gyümölcsstermelési tanfolyamot tartott. Heinrich József borászati vándortanító 1889. november 27-én szőlőültetési bemutatót tartott a Neszűrben. De más szakágak vándortanítói is tartottak előadásokat Jászberényben a földműves lakosság részére. Olvashatunk olyan eseményről a sajtóban, hogy nem vándortanító tartott előadást, hanem Imrey Ferenc, a helyi vasútállomás főnöke, egy kiváló, kitüntetett méhészt. 1893. április 30-án újonnan épített díszes méhészetében méhészeti előadást tartott az érdeklődők részére.

A kor két helyi újságja a *Jászberény és Vidéke* és a *Jászság*. Az előbbi hetilap – Jászberény mezőgazdasági város lévén – szinte minden számában olvashatunk mezőgazdasági vonatkozású írásokat a Gazdászati hírek rovatban. Rendszeres tájékoztatást adott a gazdákat érintő kérdésekről, s az egyes időszakok mezőgazdasági munkáinak állásáról. A lap írásaiiban igen széles körűen foglalkozott a különböző ágazatok helyzetével, fejlesztésének lehetőségeivel. Felhívta a figyelmet az ellenőrzött helyről történő minőségi vetőmagvásárlás fontosságára, propagálta az állattenyésztés fejlesztése érdekében az állatkiállítások látogatását (szarvasmarha, ló, baromfi, méhészet). Reklámozta a gépek vásárlását, gépkiállítások látogatását, de foglalkozott a gazdálkodás közgazdasági ismereteivel, sőt előrelátóan javasolta a tejszövetkezetek és gazdaszövetkezetek létrehozását, de szorgalmazta a szakmailag képzetebb gazdatársadalom kialakítását, a szakismeretek elsajátításának fontosságát is. A lapban megjelent írásokból, híradásokból jól nyomon követhető a jászberényi földműves iskola létrejöttének a megálmodástól a megvalósulásig terjedő hosszú folyamata.

A Földműves Iskola megvalósításának előzményeiről

Mint már említettem, egy mezőgazdasági szakiskola alapításának gondolatát Jászberényben Kertész Károly vetette fel 1857-ben. Ez a felvetés elméleti szinten maradt, hosszú ideig nem történt semmi.

1870-ben már biztos volt, hogy a Hatvan–Jászberény–Szolnok vasúti szárnyvonal meg fog épülni. 1870. november 18-án Sipos Orbán városi képviselő egy indítványt terjesztett elő a városi közgyűlésben. „Tekintettel, hogy a Hatvan–Jászberény-Szolnoki vasút építése többé akadályra nem találhat, mert az erre vonatkozó hirdetmény hivatalosan közzététetett. – Tekintettel arra, hogy e vonal vidékünkön, különösen Jászberény városában leginkább a mező ipar fejlődésére lesz hivatva. – Tekintettel, hogy a földművelés, a gazdasági ismeretek hiánya évtizedek óta lendületet alig nyerhetett, határozza el a közgyűlés: Jászberényben két osztályból álló földműves iskolának már a legközelebbi évben leendő felállítását, s mondja ki, mi szerint a vasút mellett építendő városi javak jövedelméből mindenek előtt ezen földműves iskola kiadásai fizetendőek. Kidolgozására pedig küldjön ki egy 5 tagból álló bizottságot.”

Az előterjesztő az iskola létesítésének költségeire 61 Ft-ot gyűjtött össze magánszemélyektől direkt erre a célra, azt átadta a városnak, s ez lett az iskolaalap indulótőkéje.

Sipos Orbán indítványát a jelenlevők „lelkessült helyesléssel” egyhangúlag elfogadták és határozatilag kimondták: „hogy Jászberényben egy két osztályú földműves iskola már a legközelebbi évben felállíttatni fog, s ezen iskola költségei és kiadásai fedezésére a vasút mellett építendő városi közjavak jövedelmei fognak fordíttatni.”

Az iskola felállítása és szervezete kidolgozására „Sipos Orbán úr elnöklete alatt Lakatos Imre, Áray Károly, Pirk György, Scopián Sándor, Körlaky József, Almási János, Baráth István, Sárközi Balázs, Fülöp János, Szappanos Mihály és Gaál Ferenc képviselők kiküldetnek.”

A dolgok azonban lassan intéződtek.

A következő híradás az iskoláról az 1873. évi február 1-jei városi közgyűlés jegyzőkönyvében olvasható. A bizottság még valószínű nem adta be a jelentését, késik, ezért „*a földművelés, illetőleg a földipar emelésére szolgáló ezen üdvös intézmény fontosságát szem előtt tartva, kiküldetésének tegyen eleget, munkálatát a közgyűlésnek bemutatni igyekezzék*”. Továbbra sem történt előrelépés. Fordulat csak 1889-ben következett be.

A földművelésügyi miniszter a megye főispánjához leiratot intézett, melyben közli, hogy a megye területén egy gazdasági intézetet kíván felállítani. A főispántól véleményt kér, a megye mely pontján lehetne ezt legegyszerűbben felállítani. A leiratot Jászberény város polgármestere is megkapta. Az intézet felállítási helyéül Szolnok vagy Jászberény került szóba.

A jászberényi redemptus közbirtokosság az ügy mellé állt, s az év végén tartott ülésén olyan határozatot hozott, mely szerint „*az esetre, ha a Jász-Nagykun-Szolnok megyei gazdasági egyesület kezdeményezése folytán tervezett földműves iskola Jászberényben állíttatik fel 8000 Ft-ot e célra hajlandó megajánlani; a város pedig kész a kérdéses intézet részére a jelenleg dohánybeváltónak fenntartott épületeket és az ahhoz megfelelő földterületeket átadni*” – olvashatjuk a *Jászberény és Vidéke* 1889. január 20-i számában.

A Jász-Nagykun-Szolnok megyei gazdasági egyesület 1889. áprilisi közgyűlésén Horváth József, a jászberényi közbirtokosság küldötte e kérdéssel kapcsolatosan ismertette a közbirtokosság állásfoglalását és a „*városi közönség határozatát*”, mely szerint az előbbi 8000 Ft készpénzt, az utóbbi pedig 100 hold földet ajánl fel a Jászberényben létesítendő földműves iskola javára.

Horthy István megyei gazdasági egyesületi bizottsági tag „*örömét és elismerését fejezte ki az előterjesztéssel kapcsolatosan, és indítványozta, hogy a jászberényieknek ezen mezőgazdasági ismeretek terjesztésére irányuló hasznos és dicséretes törekvésének méltatása mellett jelentse ki a megyei gazdasági közgyűlés, hogy a jászberényi földműves iskola létesítésének ügyét magáévá teszi, annak létesítését tőle kitelhetőleg minden irányban támogatni kész ...*”, ezen iskola létesítése érdekében a m. kir. földműves ipar és kereskedelmi minisztériumhoz pártoló feliratot intéz, „*és a felirat átadásával megbízandó küldöttség vezetésére a megyei gazdasági egyesület tiszteletbeli elnökét, gróf Szapáry Gyula ő excellentiáját ajánlja felkérendőnek*”.

Egyébként a jászberényiek egy olyan iskola felállításában gondolkodtak, amely „*csakis a szorosabb értelemben veendő mezei gazdálkodásra terjeszkedvén ki ... a helyi vagyonosodási viszonyok javítása céljából oly berendezést kell adni ... a felállítandó tanintézetnek, mely úgy a mezei gazdálkodás, mint az ehhez hasonló vagy talán ennél nagyobb hasznot ígérő szőlőművelés és kertészeti ágakban oktatást is magában foglalja*”. Szükségesnek tartják még, hogy az iskola mellett egy munka szőlőtelepet is létesítsenek.

A *Jászberény és Vidéke* 1889. június 16-i száma vezércikkében messzemenően kiáll a földműves iskola létesítése mellett. „*Ez ma Jászberény legvitalisabb érdeke*” – írják. Kérik a jász testvérközségek összefogását és támogatását az ügy megvalósulása érdekében. „*Ott a gazdálkodásban haladni nem lehet, apáról fiúra száll át a vagyonkezelés minden alapos és okszerű instrukciók nélkül. De ha egyszer lesz egy médium, ahol a gazdálkodásban kö-*

vetendő helyes irányokat meg lehet tanulni, csak egy évtized kell, minden jobbra fordul, s a magasztos intézménynek lassú, de biztos hatása a gazdag eredményeken fog meglátszani.” – olvashatjuk a lap első oldalán.

Ekkor még mindig nem biztos, hogy az iskolát Jászberényben állítják fel. A városi közgyűlés 1889. június 18-án tárgysorozatában a létesítendő földműves iskoláról is tárgyaltak. A közgyűlés megerősítette az eddig hozott határozatokat, még lelkesen kimondták azt is, *„hogy ha a földművelési kormány ez intézetet Jászberényben létesíti, akkor a hazaszerte oly annyira megrongált szőlőművelés (a filoxera járvány miatt – B. V.) mintaszerű foganatosítására és terjesztésére városunk határában igen alkalmas 40-50 holdnyi terület hajlandó lesz még átengedni*”. Láthatjuk tehát, hogy a város részéről a fogadókészség igen nagy volt.

A *Jászberény és Vidéke* augusztus 11-i száma arról adott híradást, hogy a legutóbbi közgyűlésen az alispán kérésére kijelölték az intézet részére átadandó földterületek telekkönyvi helyrajzi számait, sőt abban is megállapodtak, ha a hatóság ennél alkalmasabb területet talál, azt adják át.

Es eldőlt az intézet felállításának helyszíne. A *Jászberény és Vidéke* szeptember 1-jei száma közölte a megyei gazdasági egyesület 1889. augusztus 18-án kelt, a városhoz intézett felhívását, mely szerint választásuk a Jászságra, azon belül Jászberényre esett. Indoklásként elmondták: *„Jászberény nemes lelkesedéssel fogadta az ügyet, s a kérdéses iskolának Jászberényben leendő felállítása esetére oly nagy mérvű áldozatkészségre határozta magát, mely előtt legméltóbb elismeréssel hajoltam meg*.” Kérték, az iskolában ne csak a módosabb, hanem a szegényebb emberek gyermekei is tanulhassanak. Kérték a várost, hogy alapítványokat bocsásson ki, és annak kamataiból fedezzék a szegény sorsú növendékek „kiképzési” költségét. Egy gyermek tanítási és ellátási költségét 150 Ft-ra becsülték.

Két hét múlva arról olvashatunk a szerkesztőségi vezércikkben, hogy az intézetben legalább 30 alapítványi helyet kellene létesíteni egyenként 150 Ft évi összeggel. *„Ügy látjuk, hogy a jász testvérközségek nem nagyon érdeklődnek az iskola létesítése iránt, sajnálják, hogy az iskola alapítása esetlegesen a szomszéd községek hideg közönyén akadna meg*.”

Végül is a szervezők 25 alapítványi hely mellett döntöttek. Év végéig ebből Jászberény városa 10, a vármegye 10 és Árokszállás 1 alapítványt vállalt. A hiányzó 4 alapítványi hely létesítésére nézve a szükséges intézkedést meg fogják tenni – közli a *Jászberény és Vidéke* 1889. évi utolsó száma.

1890 januárjában a földművelésügyi miniszter leiratot intézett a megyei törvényhatósághoz, mely leiratot továbbították Jászberény városának. Ebben a miniszter a megajánlott 100 holdnyi területet kevesellte, kérte annak 160 holdra történő kiegészítését. Jászberény város eddigi áldozatvállalásáról elismeréssel szólt. Az ügy elintézésére Elefánthy Sándor elnöklete alatt bizottságot hoztak létre, tagjai: Koncsek István, Pintér Mihály, id. Sárközi János és Baráth József képviselők.

Március 1-jén a földműves iskola ügyében egy deputáció járt gróf Szapáry Gyula miniszternél, hogy a városunkban létesítendő földműves iskola érdekében a miniszter támogatását és pártfogását kérje. A miniszter szívélyesen fogadta a küldöttséget, és az ügy érdemi részének elintézése végett Tormay Béla miniszteri tanácsoshoz utasította őket. A küldöttség tárgyalt a tanácsossal, aki az ügghöz igen pozitívan állt hozzá, és kérte, *„hogy városunknak a földművelésügyi kormányhoz a földműves iskolát illető kérelme kérvény*

alakjában írásban nyujtassék be a miniszter úrhoz". A kérvényt a város eljuttatta a minisztériumhoz.

Közben a 160 holdra növelt terület kijelölése megtörtént. De nem a vasútállomás környéki területet egészítették ki, hanem új területet jelöltek ki a neszúri szőlők és a pesti országút között. Tormay Béla miniszteri tanácsos április 23-án a területet megszemlélte, és a földműves iskola céljaira elfogadhatónak találta.

Újabb egy évig semmi híradás sincs az iskola létesítéséről. 1891. augusztus 9-én azt olvassuk a *Jászberény és Vidéke* újságban, „*hogy városunk minden ez irányban eddig kívánt anyagi áldozatot saját erejének megfeszítése dacára is meghozott, nemhogy közelebb, de mindig távolabb vagyunk a megvalósítástól, úgy annyira, hogy a remény utolsó foszlányai is eltűnnek szemünk elől*". Kiderült ugyanis, hogy a tangazdaság részére kijelölt földterület, mely korábban „alkalmasnak és jónak találtatott”, nem felel meg a földművelésügyi kormány elvárásainak. Az újság pesszimista hangot üt meg: „*Mi a történetek után nem hiszünk többé az intézet megvalósításában, és nem kecsegtetjük magunkat múltó reményekkel.*” – írták. Tormay Béla 1891. április 30-án vegyesebb talajú földterület kijelölését kérte. Lehet, megváltoztatta előző véleményét?

A képviselő-testület 1891. április 4-én az iskola részére szükséges földterület megvásárlására 50 000 Ft-ot irányzott elő, de immár 50 hold szőlőtelep és 160 hold szántóföld megvásárlására, az országos költségvetésből pedig 5000 Ft-ot vettek fel az építkezésekre. Az iskolaalap értéke már 146 Ft volt. Az államépítészeti hivatal elkészítette a felépítendő intézményhez szükséges tervrajzot.

A képviselő-testület a nagykatái út bal oldalán lévő magánföldterületeket jelölte ki 50 000 Ft vétel és becslés erejéig. A földek megvásárlása tekintetében csak 2 tulajdonossal tudtak megegyezni, így kisajátítást kellett kérni. Ennek kiadása elhúzódott, azt 1892. március 30-án engedélyezte a kereskedelmi miniszter.

A kisajátítás is elhúzódott, mivel 73 személy volt érintett az ügyben. 1892. október 3-án kezdődött. Sok tulajdonossal nem tudtak megegyezni, és a pénz sem volt elegendő a földterület megvásárlására. 1893. május 8-án a város deputációt menesztett a földművelésügyi miniszterhez, aki „*határozottan kijelentette, hogy a földműves iskola létesítését elejteni nem fogja, sőt törekszik annak mielőbbi felállítására; az árkülönbözetet – hacsak lehetséges – az állam fogja fedezni*”. A bizottság szószólója a miniszter előtt Muhoray Titusz volt.

A szakiskola sorsa tehát eldőlt, a városnak sikerült tető alá hozni az intézet ügyét, azonban annak megnyitására még három évet várni kellett.

A kisajátítási folyamat 1893 szeptemberében fejeződött be, és még abban a hónapban 22-én elkezdték a volt tulajdonosok részére a kifizetést. A kisajátítás Blénessy János adatai szerint összesen 64 335,47 Ft-ba került, ennek pénzügyi forrása: 50 000 Ft a város e célra félretett pénzéből; 8000 Ft a közbirtokosság által korábban építkezés céljára felajánlott összeg (ennek átcsoportosítását a miniszter engedélyezte), 3012,52 Ft állami hozzájárulásból és a még hiányzó 3322,95 Ft-ot a város 1893. évi gazdálkodásának eredményéből teremttették elő. Még ebben az évben elrendelte az előljáróság a kisajátított földeknek a város nevére történő átíratását.

A kisajátított földterületen az 1892/93-as gazdasági évben még a régi tulajdonosok gazdálkodtak. Az 1893. október 4-i közgyűlésen arról határoztak, hogy a birtokba vett területen lévő fákat még a napokban eladják, az ott lévő házakat és gazdasági épületeket viszont ta-

vasszal, a földet pedig még az idén bérbe adják. A haszonbérbe adásra a polgármester elnöklése alatt bizottságot küldtek ki, tagjai: Horváth József, id. Sárközy János, Liphay Andor és Fridvalszky Gergely képviselők. A bizottság haszonbérbe adási próbálkozása eredménytelenül zárult, végül is Sass Pál és társai vették bérbe a 210 holdnyi területet.

A bérlők az 1893/94 és az 1894/95-ös gazdasági évben használták a földeket, a földműves iskola általi használatba vétel 1895. október 1-jén történt meg, így az 1895/96-os gazdasági évtől már ők gazdálkodtak ezen a területen.

Az iskola alapítására vonatkozó szerződés 1895. május 15-én jött létre az államkincstár és a város között. Az állam képviselőjében Tormay Béla földművelésügyi miniszteri tanácsos, Jászberény város részéről pedig Koncsek István írta alá. A szerződés lényege:

- Jászberény város a tulajdonjog fenntartása mellett 210 katasztrális hold 111 négyszögöl földterületet ad a rajta lévő épületekkel ingyen az államkincstárnak, hogy azon az állam földműves iskolát létesítsen.

- Az állam vállalja, hogy az átvett birtokon földműves iskolát létesít 30 bentlakó és 20 bejáró tanuló részére.

- Az iskola fenntartásának a költségeit és a birtok utáni adók és közterhek fizetését az állam magára vállalja.

- A város tehermentesen adja át a birtokot.

- A terület térítésmentes használati joga arra az időszakra szól, amíg az állam a földműves iskolát működteti, az iskola megszűnése után a használati jog visszaszáll a városra.

A szerződést tanúként Sárközy János és Forster Kálmán írták alá.

A földműves iskola céljára átengedett birtok átadására és átvételére hivatalosan 1896. március 2-án került sor, erről jegyzőkönyvet vettek fel, aláírói a földművelésügyi miniszter megbízásából Magyar Kázmér tanfelügyelő és Szabó István tanító, a létesítendő iskola első igazgatója, a város részéről Tarnay Sándor közgyám és Liphay Sándor mérnök voltak. A földművelésügyi miniszter 1896. december 22-én hagyta jóvá a jászberényi földműves iskola alapításáról szóló szerződést (73.656/IV. 1. sz. határozat). Az iskola a várostól délnyugati irányban 5 km-re, a vasútállomástól 2,5 km-re a nagykáti út mentén létesült.

Az iskola területén az építkezési munkálatok 1896. március 19-én kezdődtek el, az építkezés jó ütemben haladt, a *Jászság* 1896. augusztus 15-i számában megjelent tudósítás szerint a hónap második felében befejezik. Az alábbi épületek készültek el: főépület, benne két lakás két tanársegéd számára; két tanterem, két hálóterem, mosdó, iroda és mellékhelyiségek; igazgatói lakás: előszoba, konyha, kamra és 3 nagyszoba; élelmező lak: konyha, étkező, élelmiszerraktár. Szarvasmarha-istállók „cementírozott” levezető csatornákkal és ventillátorokkal; lóistálló, cselédlak, disznóól, kertészlak. A főépület környékén parkot alakítottak ki, utána a gazdasági udvar következett. A lóistálló végében, a gazdasági udvar mögött helyezték el a szérűskertet, mely köré koronaakác-fasort ültettek.

A kezdeti évek működéséről

1896 a millennium éve. Az iskola fásítását az ezredéves fák ültetése mozgalom keretében végezték: 226 db fekete fenyőt és 10 db hársfát ültettek el. A „Cserő” dombon ültetendő városi ezredéves fenyőcsoportok gondozására Szabó István igazgató önként vállalkozott.

Március végén és április elején 475 db „nemes fajú” gyümölcsfát ültettek. Mintegy 6-8 év alatt 40 kh szőlőtelepet terveztek telepíteni nemes borszőlő fajtákból. Azért 6-8 év alatt, hogy a tanulók a szőlőtelepítés munkáival is megismerkedhessenek.

Szeptember 5-én a megyei főispán, Almássy Géza császári és királyi kamarás látogatást tett az épülő intézményben. Az „iskola minden részét megvizsgálta és a szakszerű berendezés fölött legnagyobb megelégedésének adott kifejezést”.

A Magyar Királyi Földműves Iskola 1896. november 1-én 15 tanulóval kezdte el áldásos tevékenységét. Az itt tanuló diákok mintagazdaságban tanultak, mintagazdaságban sajátították el a mezőgazdasági ismereteket, melyeket saját gazdaságaikban hasznosítani tudtak. Otthoni gazdálkodásukkal mintát mutattak környezetüknek, akik az ő példájukat követve korszerűbben gazdálkodtak. Az itt végzett személyek munkája minőségjavulást eredményezett a kisparaszti gazdálkodás színvonalában.

Az iskola létesítésének híre elterjedt, nemcsak helyben, hanem távolabbi vidékeken is, s így igen sok megkeresés érkezett az igazgatósághoz. Az első évfolyamra azonban csak 15 tanulót vettek fel, és csak olyanokat, akik alapítványt tett településekből jelentkeztek, akiknek a tanítási költségeit az adott település vállalta.

Felvételi követelményként az alábbiakat határozták meg:

- írni, olvasni és a négy alapművelettel számolni tudást igazoló iskolai bizonyítvány
- 17 évet betöltött életkor (ezt keresztlevéllel kellett igazolni)
- erkölcsi bizonyítvány
- Szülői vagy gyámi nyilatkozat, hogy a szülő vagy a gyám beleegyezésével lép az intézetbe. Ott a kétéves tanfolyamot elvégzi, de az időközben való kilépés által a kincstárnak okozott kárt megtéríti.

- Orvosi bizonyítvány arról, hogy egészséges, mindennemű gazdasági munkát bír, jó testalkatú, fertőző betegségben nem szenved és himlőellenes oltásban részesült.

- A felveendő növendékek a szükséges ágy- és ruhaneműt magukkal hozni és a kijelölt könyveket megvásárolni kötelesek. A jászberényi Magyar Királyi Földműves Iskola célja volt a kétéves tanfolyam alatt a tanulókat a mezőgazdaság minden ágában gyakorlatilag kiképezni, hogy az innen kilépők saját kis birtokuk okszerű kezelésére vagy nagyobb birtokokon a munkák felügyeletére és vezetésére képesek legyenek.

A tangazdaságról

Az iskola tangazdasága igyekezett a mintagazdaság követelményeinek megfelelni, a gazdálkodás menetét a tanárok irányították. Több kiállításon részt vettek, így gazdasági, kertészeti és méhészeti kiállításokon is eredményesen szerepeltek. A tangazdaság földterülete a későbbiekben sem változott, a művelési ágak megoszlása az alábbiak szerint alakult:

- szántó	146 kh	
- szőlő	31,5	„
- faiskola	7	„
- belsőség a szőlőben	3	„
- konyhakert és tó	5,5	„
- gyümölcsös	2,25	„

- gazdasági faültetvény	0,75	„
- belsőség, iskola területe, majorudvar, szérűskert, illetménykertek	11	„
- utak, árkok	5	„
Összesen	212	kh

Talajnemek szerint 4 vetésforgóra osztották fel a területet. Legelőterületük nem volt. Ez az állattenyésztés tekintetében nehézségeket okozott. A szántóterületet az 1920/21-es gazdasági évben a következőképpen hasznosították:

- kalászosok	71,75 kh	=	47,28%
- kapás- és konykakert	40,25 kh	=	26,52%
- takarmány	39,75 kh	=	26,20%
Összesen	151,75 kh		100%

Állattenyésztés tekintetében ló-, szarvasmarha-, sertés-, juh- és nyúltenyésztéssel foglalkoztak. Kezdetekben az intézet a szarvasmarha-tenyésztés tekintetében az erdélyi magyar fajta, míg sertés vonatkozásában a mangalicatenyésztés mellett döntöttek. Az induláshoz szükséges szarvasmarha tenyészállatokat Erdélyben vásárolták meg. A tejelő jellegű tenyészetek szakszerű tanulmányozása céljából a földművelésügyi miniszter Szabó István igazgatót Erdélybe küldte tanulmányútra.

1919-ben a házi élelmezés megkönnyítése érdekében bevezették a baromfi (tyúk, kacs, liba) tenyésztését is. Időközben a szarvasmarha és sertés esetében fajtát váltottak. 1899-ben átálltak a mangalica sertés tenyésztéséről a yorkshire (angol fehér hússertés) fajtára, 1904-ben pedig a magyar erdélyi szarvasmarhát felváltotta a piros tarka (magyar tarka) fajta.

A korabeli sajtót olvasva arra gondolhatunk, hogy az első igazgatónak a szőlő- és gyümölcsstermesztés lehetett a kedvenc ágazata. 1897 tavaszán újabb 15 hold területet kívánt a legkitűnőbb szőlőfajtákkal betelepíteni. Miután nagyszabású szőlőtelepítés volt tervbe véve, emiatt a kertész mellett 2 vincellért is kellett alkalmaznia. A szőlészetben mintegy 28 fajta választékot ismerhettek meg a tanulók.

A későbbiekben a szőlőtelepítési tervek lényegesen módosultak, helyette a faiskola telepítése került előtérbe. Gyümölcsstermesztésre igazán kedvező területekkel nem rendelkeztek, a meggy, a cseresznye és a szilva faj dominált.

1908-ban a gazdaság vízellátása érdekében artézi kutat fúrtak. Ez pozitív kút volt, ennek kifolyó vizéből jött létre egy tó, s a tó mellett egy bolgár rendszerű kertészetet alakítottak ki.

Az iskola működésének első évtizedeiről

A szakmai vezetés, tanári gárda kialakításáról viszonylag kevés információval rendelkezünk. Az alábbi állások betöltéséről tudunk: gazdasági segéd Gyulay Károly, kertész Takács Kálmán (a debreceni gazdasági intézettől jött), vincellér és természetesen az igazgató: Szabó István.

Az iskola 1896-ban 2 éves földműves iskolaként indult. 1911-ben 6 hónapos tanfolyamalakult, azonban ez a forma nem vált be, ezért 1914-től visszaálltak a kétéves képzésre,

kétéves évfolyamú gazdasági altisztképzővé alakult át. Az évkönyvben olvasható, hogy 1921 „*őszétől iskolánk átmeneti jellegűvé válik, vagyis egy részt olyan kisbirtokosok fiait fogjuk képezni, akik majdan saját, illetve apjuk gazdaságába térnek vissza, másrészt olyanokat, akik idegen gazdaságban nyernek elhelyezést*”. Ezen utóbbiaknál a felvételi követelmény 21. életév, míg az előzőeknél 17 év volt.

Az 1922/23-as tanévről szóló tájékoztató szerint: „*Az iskola célja a vidék kisebb birtokainak tulajdonosait az ilyen birtokok okszerű kezelésére tanítja, továbbá a nagybirtokra szükséges felügyelőket képi ki, s e célból a gyakorlati oktatásra különös súlyt fektet.*”

1898-ban végzett az első évfolyam 11 fővel. 1899 és 1921 között 299 végzett növendéket bocsájtott ki az intézet, éves átlagban 12 főt. Az eltelt 25 év alatt (1896–1921) az itt tanító pedagógusok

- 18 alkalommal tartottak néptanítók részére négyhetes tanfolyamot összesen 257 fő részére
- 18 alkalommal pedig nyolchetes téli gazdasági tanfolyamot házi iparral egybekötve
- a Nagy Háború ideje alatt pedig – „*török tanfolyam tartatott, hogy a török testvéremzet fiai nálunk e téren kiképzést nyerjenek és a rokon kapcsolaton kívül a gazdasági is fenntartassék*”, – összesen 10 tanuló nyert kiképzést.

Az iskola tantestülete (akkor tanszemélyzetnek nevezték) minden télen, hol alkalmi, hol sorozatos előadásokat rendezett Jászberényben és vidékén, számos kiállításon vettek részt, sok növénytermelési, műtrágyázási és egyéb kísérleteket végeztek, nemesített vetőmagvakat rendeltek a városi gazdáknak, a hozzájuk forduló gazdáknak több ízben is helyszínen, az illetők tanyáján szaktanácsot nyújtottak. Az igazgató és a kertész tevékeny rész vett a „*város tereinek és utcáinak fásítása körül*”. Az igazgató tagja volt a városi mezőgazdasági bizottságnak. „*Az iskola tanszemélyzete ... igyekezett a város és környékbeli gazdaközönsséggel barátságos érintkezést fenntartani és minden hazafias, valamint gazdasági mozgalomban részt venni*” – olvasható a jelentésben. A különböző városi ünnepeken, küldöttségekben, fogadtatásokon képviselőjük rendszerint jelen volt.

Az iskolában az elméleti oktatás délelőtt (8–12 óra között) folyt, a délutáni idő gyakorlati munkával telt el. Télen az esti órákban háziipari munkával, gazdaköri tevékenységgel, tanulással és kulturális munkával foglalkoztak. Ezenkívül a diákok a gazdaságban a különböző szakágakban hetesi szolgálatot láttak el, az első évben fizikai dolgozóként, a második évben pedig felügyelői hatáskörben. Az iskolában rendszeres szünidő nem volt, a tanulók a karácsonyi és húsvéti ünnepekre felváltva szabadságot kaptak. A tanítás október 1-jével kezdődött, a másodévesek évváró vizsgáját augusztus hónap közepén tartották.

Az iskola életének kiemelkedő eseménye volt a záróvizsga. Egy ilyen vizsgáról tudósít bennünket a *Jászberény és Vidéke* 1904. szeptember 4-i száma. A terjedelmes beszámoló szerint a diákok itt adtak számot a két év alatt megszerzett tudásukról. A vizsga nagy nyilvánosság előtt került megrendezésre. Jelen volt Uselman Gerő, Jászberény város helyettes polgármestere, Szele János tanácsos, a vármegyei gazdasági egylet kiküldötte, Pethes Mihály földbirtokos, a jászberényi közbirtokosság részéről Baráth István, Sass Pál, Répás János és Vallus István, a város érdeklődő intelligenciája részéről Bathó János királyi közjegyző, dr. Koller Kálmán királyi járásbíró, Tarnay Sándor földbirtokos és újságíróként Beleznay László, a *Jászberény és Vidéke* képviselője.

A záróvizsga fél tízkor kezdődött és 13 órakor ért véget. Beleznay Sándor tanár előtt az állattenyésztés- és tejgazdaságtanból, Szabó István igazgató-tanár előtt általános és részletes növénytermesztésből, valamint gyepgazdálkodásból, míg Kamenszky József műkertész előtt pedig a kertészeti, erdészeti és a szőlőművelés elméleti és gyakorlati ismereteiből tettek tanúbizonyságot a végzős diákok.

Az első 25 év alatt, 1896–1921 között az intézetben 3 igazgató, 10 segédtanár, 5 kertészeti szakközeg, 15 gazdasági segéd és gyakornok, 4 gazdasági tanár és 3 ideiglenes oktató szolgált.

Név szerint:

Igazgatók

Szabó István	1896–1907
Veniss Gyula	1907–1919
Lachmann József	1919–

Gazdasági tanárok

Szemere Márton
 Kovács Endre †
 Beliczay Sándor
 Csia Ferenc
 Tóth Imre †
 Westsik Vilmos
 Losonczy Dezső †
 Elekes István †
 Seemann Sándor
 Vajna István

Gazdasági gyakornokok

Dusek Ferenc †
 Gyulay Károly
 Kovács Endre †
 Márialaki Kálmán
 Sidlovics Lajos
 Beszterczey Gábor
 Saári Tivadar
 Kiss Tibor
 Fodor Jenő
 Konrád István †
 Csák Máté †
 Benedek Pál
 Mayer Jenő

Suhajda Tibor
Seemann Sándor
Kertészeti szakközegek

Takács Kálmán
Kámenszky József
Ferenczi Andor
Birkás Gáspár
Csorba Miklós

Gazdasági tanárnők

Láng Irén
Hajnal Vilma
Csucs Margit
Soltész Ilona

Ideiglenesen működtek

Pósai Sándor †
Merza Jenő
Csia Ferenc
Surányi Károly
Világi Károly
A †-tel jelöltek 1921-ben már nem éltek.

Az iskola sorolt tanárai közül Westsik Vilmos (1883–1976) munkásságával országos hírnévre tett szert. Neve a szakemberek között a homoktalajok javításáért végzett munkájáról ismert, egész életét ennek szentelte, a homok orvosának nevezték. Munkásságát Kossuth-díjjal jutalmazták. A Nyíregyháza melletti Homokkísérleti Telepen végezte kutatómunkáját, annak eredménye a negyvenes évektől bontakozott ki. 90 éves korában még szorgalmasan írta cikkeit. Szakirodalmi tevékenysége az elmélet és a gyakorlat szerencsés ötvözetét alkotja. Nagyívű pályafutása Jászberényből indult el.

A történelem viharai következtében kevés irattári anyag maradt az utókorra, így az ott folyó munka nehezen rekonstruálható. Különösen sokat szenvedett a gazdaság a második világháborúban, amikor is tanügyi épületei, valamint a gazdasági épületek egy része az átvonuló front következtében elpusztultak. A jászberényi földműves iskola a két világháború között is az eredetileg meghatározott céljai szerint végezte munkáját, jól képzett gazdasági altisztek kibocsátása útján elősegítette a magyar mezőgazdaság felvirágoztatását. Az iskola érdekes színfoltja volt Jászberény közéletének, gazdasági életének.

Források

- Veniss Zoltán: A volt Mezőgazdasági Szakiskola, azelőtt Földművesiskola leírása. Kézirat. 1986. Jász Múzeum Adattára. JA. 445–89.
- Mezőgazdasági lexikon II. kötet. L–Zs. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1982.
- A Jászberényi M. Kir. Földműves Iskola jelentése az 1896–1921. tanévről. Jászberény, 1921. Nyomatott Pesti Péter könyvnyomdájában. Országos Mg-i Könyvtár, Bp.
- Száva Ferenc: Gazdaképzési rendszerek. Pannónia könyvek. 1996.
- Fodor Ferenc: A Jászság életrajza. Budapest, 1942.
- Jászberény város képviselő-testületi üléseinek jegyzőkönyvei. 1870–1896. MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára, Szolnok
- Jászberény és Vidéke c. újság 1885–1904 közötti számai. Mikrofilm. Jászberényi Városi Könyvtár
- Jászság c. újság 1896. évi számai. Jász Múzeum, Jászberény
- Blénassy János: Jászberény életrajza a kiegyezés utáni évtizedekben. Jászberény, 1940.
- Lóczy Béla: Emléktábla helyett. Jászberény, 2006.
- Heckenast József: Mezőgazdasági szakoktatás történet alapjai. Gödöllő, 1992. Egyetemi jegyzet